

ORIGINAL ARTICLE

Received:2022/06/07

Accepted:2022/10/10

Investigating the Effect of Family-Centered Care Program on Fatigue and Depression of Teenage Girls with Iron Deficiency Anemia

Fatemeh Ghorbani(MS.c.)¹, Hassan Navipour(Ph.D.)², Robabeh Memarian(Ph.D.)³

1.MS.c. in Community Health Nursing, Faculty of Medical Sciences, Tarbiat Modares University, Department of Nursing, Tehran, Iran.

2.Corresponding Author: Assistant Professor, Faculty of Medical Sciences, Tarbiat Modares University, Department of Nursing, Tehran, Iran. Tel: 09123908083, E-mail: naviporh@modares.ac.ir

3.Assistant Professor, Faculty of Medical Sciences, Tarbiat Modares University, Department of Nursing, Tehran, Iran.

Abstract

Introduction: Today, one of the most common health problems in the world is iron deficiency anemia. The present study was conducted with the aim of determining the effect of the family-centered care program on fatigue and depression of teenage girls suffering from iron deficiency anemia. Family-centered care is a method which is controlled through mutually beneficial partnerships between caregivers, patients, and families. Family-centered care is systematically organized in such a way that the dynamics and complexities of different aspects of individuals and families are taken into consideration.

Methods: This was a quasi-experimental and practical study conducted in 2020 in which 70 adolescent girls with iron deficiency anemia studying in high school in Mahmudabad were selected through purposive and convenience sampling. The research tools were the stem fatigue and Beck depression questionnaire. After collecting the information obtained from the pre-intervention stage, the family care program for adolescent girls was conducted in the test group, and the secondary test was performed 3 months after the intervention. In the control group, the questionnaires were evaluated at the beginning, and then 3 months after the training- held in 6 sessions- and the data of the two groups were analyzed using paired t-test and dependent t-test.

Results: The comparison of the total score of fatigue and depression for adolescent girls with iron deficiency anemia before and after the intervention in the test group showed a significant difference regarding decreasing scores ($P < 0.001$); however, there was no significant difference in the control group ($P > 0.05$). Furthermore, the comparison of the total fatigue scores of adolescent girls with iron deficiency anemia before and after the intervention in the experimental group showed a significant difference in reducing scores ($P < 0.001$), but in the control group, there was no significant difference ($P = 0.182$). The comparison of total depression scores of adolescent girls with iron deficiency anemia before and after the intervention in the test group showed a significant difference in reducing scores ($P < 0.001$), but in the control group, no significant difference was observed ($P = 0.667$).

Conclusions: The results showed that the rate of fatigue and depression in adolescent girls with iron deficiency anemia who receive the family-centered care program has decreased compared to the control group.

Keywords: Family-Centered Care Program, Fatigue, Depression, Iron Deficiency Anemia, Adolescent Girls

Conflict of interest: The authors declared no conflict of interest.

This Paper Should be Cited as:

Author: Fatemeh Ghorbani, Hassan Navipour, Robabeh Memarian, Investigating the effect of family-centered care program implementationTolooebehdasht Journal. 2022;21(5):1-20.[Persian]

بررسی تأثیر اجرای برنامه مراقبت خانواده محور بر خستگی و افسردگی دختران**نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن**نویسندگان: فاطمه قربانی^۱، حسن ناوی پور^۲، ربابه معماریان^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد پرستاری سلامت جامعه، دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس، دپارتمان پرستاری، تهران، ایران.

۲. نویسنده مسئول: استادیار دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس، دپارتمان پرستاری، تهران، ایران.

شماره تماس: ۰۹۱۲۳۹۰۸۰۸۳ Email: naviporh@modares.ac.ir

۳. استادیار دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس، دپارتمان پرستاری، تهران، ایران.

چکیده

مقدمه: امروزه یکی از شایع‌ترین مسائل بهداشتی در جهان، آنمی فقر آهن می‌باشد. مطالعه حاضر با هدف تعیین تأثیر اجرای برنامه مراقبت خانواده محور بر خستگی و افسردگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن انجام شد. مراقبت خانواده محور روشی است که از طریق مشارکت های مفید دو طرفه بین مراقبت کنندگان، بیماران و خانواده‌ها کنترل می‌شوند. مراقبت خانواده محور به طور سیستماتیک سازمان دهی شده است به طوری که پویایی و پیچیدگی های گوناگون ابعاد مختلف افراد و خانواده ها را مدنظر قرار داده است.

روش بررسی: پژوهش حاضر به صورت مطالعه نیمه تجربی کاربردی در سال ۱۳۹۹ با انتخاب ۷۰ دختر نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن محصل در مقطع دبیرستان شهرستان محمودآباد از طریق نمونه گیری هدفمند و در دسترس انجام شد. ابزارهای پژوهش پرسشنامه خستگی استمس و افسردگی بک می‌باشد. بعد از گردآوری اطلاعات حاصل از مرحله قبل از مداخله، برنامه مراقبت خانواده محور برای دختران نوجوان نمونه پژوهش در گروه آزمون اجرا و آزمون ثانویه ۳ ماه بعد از مداخله انجام شد. در گروه کنترل نیز پرسشنامه‌ها در ابتدا و سپس ۳ ماه بعد از آموزش که در ۶ جلسه برگزار گردیده، سنجیده و اطلاعات دو گروه با استفاده از روش‌های آزمون t زوجی و آزمون t وابسته مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: مقایسه نمره کل خستگی و افسردگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در گروه آزمون اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان داد ($P < 0/001$)، ولی در گروه کنترل، اختلاف معناداری وجود نداشت ($P > 0/05$). مقایسه نمره کل خستگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در گروه آزمون اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان داد ($P < 0/001$)، ولی در گروه کنترل، اختلاف معناداری وجود نداشت ($P = 0/182$). همچنین، مقایسه نمره کل افسردگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در گروه آزمون اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان داد ($P < 0/001$)، ولی در گروه کنترل، اختلاف معناداری وجود نداشت ($P = 0/667$).

نتیجه گیری: میزان خستگی و افسردگی در دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن که برنامه مراقبت خانواده محور را دریافت می‌کنند، نسبت به گروه کنترل کاهش یافت.

واژه های کلیدی: برنامه مراقبت خانواده محور، خستگی، افسردگی، آنمی فقر آهن، دختران نوجوان.

طلوع بهداشت

دو ماهنامه علمی پژوهشی

دانشکده بهداشت یزد

سال بیست و یکم

شماره پنجم

آذر و دی

شماره مسلسل: ۹۵

تاریخ وصول: ۱۴۰۱/۰۳/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۸

مقدمه

کم خونی فقر آهن شایع ترین مشکل تغذیه ای در سراسر جهان است و طبق آمار سازمان جهانی بهداشت کمبود آهن شایعترین اختلال تغذیه ای در دنیا است و حدود ۵۰٪ الی ۶۰٪ مردم جهان کمبود آهن دارند. حدود ۲ میلیارد نفر در جهان کم خونی فقر آهن دارند که از این تعداد سالانه ۱ میلیون نفر جان خود را از دست می دهند. (۱). مطالعات متعددی شیوع بالای آنمی فقر آهن را در میان دختران نوجوان در کشورهای در حال توسعه نشان می دهد. طی مطالعاتی که انجام گرفته میزان شیوع آنمی فقر آهن در دختران نوجوان ۲۰-۱۴ ساله ۲۱/۴٪ گزارش شده است (۲). با توجه به اینکه، نوجوانان سرمایه های انسانی اصلی برای اهداف توسعه ملی در کشورهای موسوم به جوامع در حال توسعه هستند، این موضوع، اهمیت توجه به این قشر از جامعه و مشکلاتشان را نشان می دهد (۳).

سازمان جهانی بهداشت، نوجوانی را دوره ای از رشد و تکامل انسان معرفی می کند که بعد از دوران کودکی و قبل از دوران بزرگسالی قرار گرفته است. در واقع نوجوانی یکی از بحرانی ترین دوران زندگی است و اغلب دوره سلامتی پنداشته می شود و به همین دلیل اغلب نوجوانان از خدمات بهداشتی بی بهره می مانند. در نوجوانی افراد در معرض خطر بسیاری از رفتارهای تهدیدکننده سلامت از جمله افزایش دریافت مواد غذایی ناسالم و کاهش فعالیت فیزیکی هستند که می تواند تهدیدی برای سلامت آینده آنها نیز باشد؛ بنابراین با بهبود وضعیت رفتارهای ارتقاء دهنده سلامت در نوجوانی می توان از بسیاری از مشکلات سلامتی در نوجوانان پیشگیری کرد (۴).

همچنین یکی از مشکلات شایع در دختران نوجوان آنمی فقر آهن می باشد (۵). دختران نوجوان نسبت به پسران نوجوان به دلیل رشد سریع فیزیکی و مصرف و جذب ناکافی آهن به علت خونریزی در طول قاعدگی بیشتر در معرض آسیب قرار دارند که همین امر بر اهمیت آموزش آنان جهت کاهش عوارض آنمی ناشی از فقر آهن می افزاید و باید دختران نوجوان را قبل از ورود به زندگی مشترک و قبول مسئولیت و قبل از اینکه خود و فرزندان شان دچار آنمی فقر آهن شوند، آموزش داد (۸-۶).

مهم ترین دلیل توجه به آنمی فقر آهن در کنار شیوع فراگیر آن، عوارضی است که با توجه به شدت و ضعف کم خونی و نیز سیر تدریجی بیماری حادث می شود (۹). علت اصلی کم خونی کمبود آهن در زنان هدر رفتن خون در زمان عادت ماهانه می باشد. کمبود آهن بدون کم خونی در دختران نوجوان سبب کاهش کیفیت تحصیلی و ضریب هوشی می شود. (۱) علائم آنمی فقر آهن در نوجوانان دختر را می توان به دو دسته عوامل فیزیکی (کاهش توانایی و عملکرد جسمی، اختلال در رشد و تکامل فیزیکی، افزایش قابلیت ابتلا به عفونت در تمام گروه های سنی، افزایش آستانه درد، کاهش آزادسازی هورمون محرک تیروئید و متعاقباً کاهش عملکرد تیروئید و تنظیم درجه حرارت بدن) و روانشناختی (افسردگی، اختلال در رشد و تکامل ذهنی، کاهش حافظه و قدرت یادگیری به ویژه در رده های سنی پایین و در دوران رشد، تغییرات خلقی و اختلال در تمرکز حواس) تقسیم نمود (۱۰).

می توان خستگی را یکی از عوارض مهم آنمی فقر آهن در دختران نوجوان بشمار آورد (۱۱). خستگی حالتی فیزیولوژیک است که به عنوان نتیجه ای از فعالیت شدید یا طولانی مدت بدن

به صورت کاهش ظرفیت کاری، احساس خستگی، ناهماهنگی اعمال و رفتارهای حرکتی و غیر حرکتی تجلی می‌یابد. نوجوانان مبتلا به کمبود آهن همیشه احساس خستگی می‌کنند و علاقه‌ای به بهتر انجام دادن کارها ندارند و در نتیجه بازده کاری آن‌ها کم می‌شود (۱۳، ۱۲)؛ زیرا بدون اکسیژن کافی در خون، بدن به اندازه کافی قادر به شکستن مواد مغذی و تولید انرژی نیست و به همین دلیل نوجوان احساس ضعف و خستگی مزمن می‌کند که با استراحت کردن نیز از بین نمی‌رود و در انجام وظایف آن‌ها اختلال ایجاد می‌شود (۱۴).

یکی دیگر از عوارض شایع فقر آهن افسردگی است. مطالعات بسیاری در این زمینه انجام شده است؛ به عنوان مثال مطالعه میلز و همکاران (۲۰۱۷) رابطه بین سطح سرمی آهن و افسردگی را نشان می‌دهد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که سطوح پایین فریتین با افسردگی ارتباط دارد (۱۱).

یکی از شایع‌ترین و ناتوان‌کننده‌ترین مشکلات نوجوانان، افسردگی است که در کودکان و نوجوانان به دلیل ایجاد اختلال در کارکردهای مختلف اجتماعی، تحصیلی، حرفه‌ای، موضوعی است که به توجه جدی نیاز دارد و بر آینده نوجوانان تأثیر مخربی بر جای می‌گذارد، از سویی مهمترین علائم افسردگی نوجوانان شامل: کندی روانی - حرکتی، احساس بی‌ارزشی، بدبینی به آینده، سوء مصرف مواد، عملکرد تحصیلی پایین، فرار از مدرسه و خانه، خودکشی، خلق آشفته، لذت نبردن، عملکرد نباتی، خودارزیابی پایین، ناامیدی و مشکلات بین فردی می‌باشد (۱۵). از ۱۴ سالگی میزان شیوع افسردگی به شدت افزایش می‌یابد به گونه‌ای که از این سن تا بزرگسالی این میزان به ۱۵٪ می‌رسد (۱۶). مطالعات رابطه‌ای را بین رژیم غذایی و

افسردگی نشان می‌دهند که تحت تأثیر شیوه‌های مختلف زندگی است. در یک مطالعه، پیروی از رژیم غذایی مدیترانه‌ای شامل مقادیر زیادی سبزیجات، میوه‌ها، آجیل‌ها، غلات، حبوبات، لبنیات بدون چربی، ماهی و مقدار کم گوشت یا فرآورده‌های گوشتی با کاهش علائم افسردگی همراه بود. بر اساس مطالعات انجام شده، استفاده زیاد از مواد غذایی آماده و شیرینیهای فرآوری شده با افزایش خطر ابتلا به افسردگی تا ۶ سال بعد همراه است (۱۷). ارتباط افسردگی با برخی از ویتامین‌ها (مانند اسیدفولیک، ویتامین ب ۱۲، نیاسین و ویتامین سی) تشخیص داده شده است (۱۸).

این موضوع با توجه به گستردگی فقر آهن به خصوص بین زنان و دختران نوجوان اثرات عمیق و زیان‌باری بر کلیه سطوح جامعه از جمله بهداشت و درمان، اقتصاد، آموزش و پرورش و ... دارد؛ بنابراین آنمی فقر آهن در صورتی که پیشگیری و کنترل نشود، پیامدهای نامطلوب اقتصادی و اجتماعی را در پی خواهد داشت (۱۳). جایگزینی آهن در بدن می‌تواند غلظت هموگلوبین را افزایش داده و خستگی را بهبود بخشد (۱۴). همچنین مکمل آهن موجب بهبود علائم افسردگی می‌شود (۱۹)؛ بنابراین با توجه به آسیب‌پذیری دختران نوجوان نسبت به آنمی فقر آهن، پیاده‌سازی برنامه‌هایی برای کاهش عوارض آن از جمله مراقبت خانواده محور در میان این افراد بسیار حیاتی به نظر می‌رسد (۲).

خانواده یک واحد به ظاهر کوچک اجتماعی از ارکان عمده و نهادهای اصلی جامعه به شمار می‌رود که محلی برای تأمین بهداشت روانی، جسمی و عاطفی افراد و محلی برای رفع نیازهای افراد در تمامی ابعاد است (۲۰). مراقبت خانواده محور

محمودآباد بود و مصاحبه با بعضی از دختران نوجوان آشنا و بررسی اولیه در مورد آنمی فقر آهن در نزد مراجعین به مطبها پزشکان شهرستان این سؤال برای پژوهشگر مطرح شد که با توجه به سیاست‌های اجرا شده در خصوص مبارزه با آنمی فقر آهن در زمینه توزیع کپسول اسید فولیک متأسفانه دانش‌آموزان از این برنامه پیروی نمی‌کنند از طرفی با بررسی و مرور مطالعات انجام شده داخلی و خارجی ذکر شده در زمینه بروز آنمی فقر آهن و عوارض و پیامدهای ناشی از آن این سؤال مطرح شد که چرا کماکان آنمی فقر آهن در محیط پژوهش مورد مطالعه در نزد دختران نوجوان همچنان مشاهده می‌شود و همچنین با توجه به بررسی آزمایشات انجام شده در مورد دختران نوجوان و توصیه پزشکان که منتهی به بررسی‌های آزمایشگاهی تعدادی از مراجعین به مطب پزشکان به صورت پابلوت گردید مشخص شد که سابقه آنمی فقر آهن در دختران سنین ۱۵ تا ۱۸ سال در سطح شهرستان مورد مطالعه شایع بوده که این خود انگیزه پژوهشگر را در انتخاب موضوع تقویت نمود.

از طرفی، از جمله راهکارهای کاهش آنمی فقر آهن، استفاده از رژیم غذایی مناسب، ورزش کردن به صورت مستمر، استفاده از قرص و یا قطره آهن و ... می‌باشد (۲۴). پژوهش‌ها نشان داده است که متأسفانه دانش‌آموزان برنامه مدونی برای استفاده از این روش‌ها ندارند (۲۵). بنابراین با توجه به شیوع کم خونی فقر آهن، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر اجرای برنامه مراقبت خانواده محور بر کاهش خستگی و افسردگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن انجام گردید تا بر اساس اطلاعات بدست آمده، اقدامات اصولی جهت پیشگیری و کنترل آن صورت گیرد.

روشی است که از طریق مشارکت‌های مفید دو طرفه بین مراقبت‌کنندگان، بیماران و خانواده‌ها کنترل می‌شوند. هدف مداخلات در مراقبت خانواده محور، ارتقای توانایی‌های بیمار و اعضای خانواده در حیطه‌های معینی می‌باشد که به موانع موجود در زمینه‌های بهداشتی و سلامتی فائق آیند؛ چراکه بدون ارتقای توانمندی‌ها، آنها قادر به غلبه بر موانع نخواهند بود. مدل مراقبت خانواده محور یک مدل ایرانی است که الهامی برای پیشگیری از کم خونی فقر آهن در دختران نوجوان ارائه داده است. در برنامه مراقبت خانواده محور، اعضای خانواده، شرکت‌کنندگان بسیار مؤثرتری برای تصمیم‌گیری‌های پزشکی و پروسه‌های بهبودی هستند (۲۱).

مراقبت خانواده محوره طور سیستماتیک سازمان دهی شده است به طوری که پویایی و پیچیدگی‌های گوناگون ابعاد مختلف افراد و خانواده‌ها را مدنظر قرار داده و چالش‌هایی نظیر نیازهای آموزشی، عاطفی، ایفای نقش موثر، روابط اجتماعی، برنامه‌درمانی - مراقبتی افراد و خانواده‌ها را نیز در بر می‌گیرد. چهار جز اصلی مراقبت خانواده محور شامل احترام، دریافت اطلاعات، شرکت در مراقبت و تشریک مساعی است (۲۲). در این بین، نقش پرستار سلامت جامعه در مراقبت خانواده محور، قرار دادن اطلاعات در اختیار خانواده، درگیر کردن خانواده‌ها در امر آموزش، تعیین ساعات جلسات با مشارکت خانواده‌ها، کاهش مخاطرات سلامتی، ارتقای سلامتی جمعیت‌های مختلف، پیگیری مراقبت‌های انجام شده، همچنین کمک به خانواده‌ها در درک وضع موجود و تعیین بهترین راه‌حل‌ها می‌باشد (۲۳).

با توجه با تجربیات پژوهشگر در خصوص دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن که حاکی از مشاوره با پزشکان شهرستان

روش بررسی

این پژوهش یک مطالعه نیمه تجربی از نوع کاربردی با دو گروه (کنترل و آزمون) بود که در مهرماه سال ۱۳۹۸ انجام شد. جامعه پژوهش دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن مشغول به تحصیل در دبیرستان های شهرستان محمودآباد می باشد. در این مطالعه منظور از آنمی فقر آهن داشتن هموگلوبین خون کمتر از ۱۲ گرم در دسی لیتر به همراه فریتین پائین تر از ۱۵ میکروگرم در دسی لیتر و درصد اشباع ترانسفرین کمتر از ۱۰ درصد است که از طریق انجام آزمایش CBC، فریتین و ترانسفرین مشخص و به تایید پزشک رسیده است. حجم نمونه بر اساس مطالعه مشابه قاسمی و همکاران (۲۰۱۸) (۲۶) و با استفاده از فرمول پوکاک و جدول گیگی تعیین شد. حجم نمونه برای هر یک از گروه های مداخله و کنترل ۳۹ نفر تعیین شد که جمعاً ۷۸ نفر نمونه در دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن نیاز بود که پس از انتخاب به روش تصادف سازی بلوکی به گروه ها به صورت مساوی انتساب داده شد.

جهت انجام این پژوهش ۲ مدرسه به صورت نمونه گیری هدفمند و در دسترس بر اساس تجربه و دانش محقق از شرایط مدارس دخترانه شهرستان محمودآباد و همکاری مدیر و کارکنان مدرسه و دانش آموزان، این دو مدرسه از بین دبیرستان های دخترانه شهرستان محمودآباد، انتخاب شد که به صورت تصادفی و به روش پرتاب سکه یک مدرسه به گروه تحت مطالعه (آزمون) و یک مدرسه به گروه کنترل اختصاص یافت. پژوهشگر پس از کسب مجوز از دانشگاه تربیت مدرس و مراجعه به اداره آموزش و پرورش شهرستان محمودآباد و کسب موافقت از آن ها، با معرفی نامه اداره به دبیرستان منتخب مراجعه

نمود و پس از کسب موافقت اولیه مسئولین و هماهنگی مربیان، به روش تصادفی و پرتاب سکه کلاس های دوم متوسطه در مدرسه (ب) در گروه آزمون و کلاس های دوم متوسطه در مدرسه (الف) در گروه کنترل قرار گرفتند. در مدرسه (ب) (آزمون)، در هر کلاس انسانی، تجربی و ریاضی ۲۵ دانش آموز حضور داشتند که در مجموع ۷۵ نفر دانش آموز در کلاس های دوم متوسطه حضور داشته اند که از این تعداد ۴۰ نفر با توجه به معیار ورود در گروه آزمون قرار گرفتند. تمامی دانش آموزان در گروه آزمون آزمایش در یکسال اخیر انجام داده اند و دانش آموزانیکه آزمایش انجام نداده اند جهت انجام آزمایش ارجاع داده شده اند که با تایید پزشک مبتلا به آنمی فقر آهن بوده اند. همچنین، در مدرسه (الف) (کنترل) در هر کلاس انسانی، تجربی و ریاضی ۲۷ دانش آموز حضور داشتند که در مجموع ۸۱ نفر دانش آموز در کلاس های دوم متوسطه حضور داشته اند که از این تعداد ۴۰ نفر با توجه به معیار ورود در گروه کنترل قرار گرفتند. بیش از نیمی از دانش آموزان در گروه کنترل در یکسال اخیر آزمایش داده اند که با تایید پزشک مبتلا به آنمی فقر آهن بوده اند. نمونه گیری از افراد کلاس های انتخاب شده به صورت مبتنی بر هدف و غیر تصادفی به گونه ای بود که نمونه هایی که معیار ورود («سن دختران بین ۱۶ تا ۱۷ سال به شرط شروع قاعدگی»، «تمایل نوجوانان و والدین به شرکت در پژوهش»، «موافقت والدین با ورود به منزل»، «باسواد بودن (تحصیلات حداقل ابتدایی) یکی از والدین»، «زندگی دانش آموز با والدین»، «مبتلا بودن دانش آموزان به آنمی فقر آهن با تشخیص پزشک» «نداشتن سابقه ابتلا قبلی به بیماری های روان») را داشتند، وارد مطالعه شدند. دانش آموزانی که در حین پژوهش از دبیرستان

انتقال یافتند یا همکاری نمی‌کردند، به بیماری جسمی یا روحی روانی مبتلا یافتند، والدینشان عضو تیم بهداشت شدند، حادثه ناگوار مثل فوت بستگان درجه یک و دو یا بیماری خاصی غیر از آنمی فقر آهن که موجب ایجاد خستگی مزمن و افسردگی در دانش‌آموز شود، از مطالعه خارج شدند. فرآیند مداخله با ۴۰ نفر آغاز و با خروج ۵ نفر از مطالعه، به ۳۵ نفر تقلیل یافت که در این صورت ۳۵ نفر در گروه آزمون و ۳۵ نفر در گروه کنترل باقی ماندند. معیار سنجش خستگی در پرسشنامه عدد سه و معیار سنجش افسردگی در پرسشنامه عدد هشت و داشتن والدین (پدر و مادر) و سن دختران بین ۱۶ تا ۱۷ سال به عنوان معیار همسان‌سازی دو گروه در نظر گرفته شد و دو گروه از این بابت کاملاً همسان بوده‌اند و این موارد بر نتایج مطالعه تأثیرگذار نبوده‌اند.

ابزار اصلی برای سنجش متغیر وابسته «خستگی» در این پژوهش پرسشنامه سنجش چندبعدی خستگی که توسط اسمتس و همکاران (۱۹۹۵) (۲۷) ساخته شده است، بود. این پرسشنامه از ۲۰ گویه و ۵ خرده مقیاس «خستگی عمومی»، «خستگی جسمی»، «کاهش فعالیت»، «کاهش انگیزه» و «خستگی ذهنی» که هر حیطه با ۴ سؤال تشکیل شده است که به‌منظور سنجش خستگی بکار رفت. نمره‌گذاری پرسشنامه به‌صورت طیف لیکرت ۵ نقطه‌ای از ۱ = بلی، کاملاً درست است تا ۵ = خیر، کاملاً غلط است می‌باشد. گویه‌های شماره ۲، ۵، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۷، ۱۸ و ۱۹ به صوت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. برای به دست آوردن امتیاز کلی پرسشنامه، امتیاز تمامی گویه‌ها با همدیگر جمع می‌گردد. نمره کل هر حیطه بین ۴ تا ۲۰ و نمره کل خستگی بین ۲۰ تا ۱۰۰ می‌باشد که نمره بالاتر، میزان

خستگی بیشتر را نشان می‌دهد. همچنین، جهت سنجش و اندازه‌گیری مؤلفه «افسردگی» از پرسشنامه افسردگی بک که توسط بک و همکاران (۱۹۶۱) (۲۸) ساخته شده است، استفاده گردید. در این پرسش‌نامه ۲۱ سؤال مطرح شده و هر سؤال از ۴ عبارت تشکیل شده بود. هر یک از این عبارات در هر سؤال بیان‌کننده حالتی از شخص بود. امتیازدهی به سؤالات به‌صورت ۰، ۱، ۲ و ۳ می‌باشد. جهت تفسیر جدول افسردگی بک ابتدا باید نمره‌ها را با هم جمع نمود و میزان افسردگی بر اساس امتیاز کسب شده به این ترتیب است که امتیاز ۱ تا ۱۰ «طبیعی»، ۱۱ تا ۱۶ «کمی افسرده»، ۱۷ تا ۲۰ «نیازمند مشورت با روانشناس یا روان‌پزشک»، ۲۱ تا ۳۰ «به نسبت افسرده»، ۳۱ تا ۴۰ «افسردگی شدید» و بیش از ۴۰ «افسردگی بیش از حد» است. روایی پرسشنامه افسردگی بک توسط پژوهشگرانی مانند حمیدی (۱۳۹۴) (۲۹) و پرسشنامه خستگی اسمتس توسط پژوهشگرانی مانند چهره‌گشا و همکاران (۱۳۹۲) (۳۰) سنجیده شده است. به‌منظور تعیین پایایی آزمون از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. مقدار آلفای کرونباخ برای پرسشنامه خستگی اسمتس ($I=0.752$) و برای پرسشنامه افسردگی بک ($I=0.795$) با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS 20 تعیین شد. از آنجا که مقدار ضریب آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ شده است، مقدار قابل قبولی است. ابزارهای بکار گرفته شده در این پژوهش شامل فرم اطلاعات دموگرافیک والدین و دانش‌آموزان برای بررسی و شناخت خانواده، فرم بسامد خوراک ۲۴ ساعته و چک‌لیست ثبت فعالیت ورزشی برای بررسی و شناخت وضعیت تغذیه‌ای و فعالیت دانش‌آموزان و فرم نیازسنجی برای تشخیص نیازهای دانش‌آموزان در رابطه با آنمی فقر آهن به همراه توضیحات لازم

معارفه و هدف از تشکیل جلسات و ضرورت اجرای این برنامه و پیشگیری و درمان آنمی فقر آهن به دانش آموزان و والدین آنها توضیح داده شد. سپس در رابطه با روش کار و تعداد جلسات که حدود ۶ جلسه ۱ ساعته بود با والدین بحث و تبادل نظر گردید.

موضوع آموزش، تعداد جلسات آموزش، وسیله آموزشی، زمان هر جلسه آموزش و محتوی آموزشی در رابطه با آنمی فقر آهن مطابق جدول (۱) صورت گرفت.

روز برگزاری جلسات و زمان آن با توافق دانش آموزان و والدین آنها تعیین شد. در این جلسه (هماهنگی) رضایت کتبی والدین جهت شرکت در این پژوهش و موافقت آنها جهت ورود ما به منزل آنها کسب شد. همچنین، رضایت دختران نوجوان به صورت شفاهی برای همکاری در طرح اخذ گردید.

به دانش آموزان گروه آزمون قبل از مداخله و بعد از مداخله و ۳ ماه بعد داده شد و از آنها خواسته شد تا فرمها را تکمیل کنند و آن را در زمان مشخص تعیین شده به پژوهشگر تحویل دهند.

محیط پژوهش شامل دو دبیرستان منتخب شهرستان محمودآباد متمرکز بود که به طور هدفمند و در دسترس از بین مدارس شهرستان محمودآباد انتخاب شدند. طول مدت اجرای کلاس های آموزشی ۱/۵ ماه و پیگیری مداخله ۳ ماه بوده است. میزان هموگلوبین، فریتین و ترانسفرین دانش آموزان در گروه آزمون ۳ ماه بعد از مصرف مکمل ها و رعایت رژیم غذایی مناسب مجدد بررسی گردیده است و با توجه به تایید پزشک تغییر چشم گیری در روند بهبودی نوجوانان مشاهده شده است. مداخله با توجه به اصول برنامه مراقبت خانواده محور اجرا شد. به این صورت که پس از حضور والدین در مدرسه و انجام

جدول ۱: محتوی آموزشی در رابطه با آنمی فقر آهن

ردیف	موضوع	تعداد جلسه	وسیله آموزشی	زمان	محتوی آموزشی
۱	بیماری آنمی فقر آهن	۲	تخته، ماژیک، پمفلت آموزشی	۱ ساعت	بیماری آنمی فقر آهن، علل و عوارض آن، پیشگیری و درمان و کنترل آن
۲	تغذیه	۲	تخته، ماژیک، پمفلت آموزشی	۱ ساعت	اهمیت تغذیه، تغذیه در دانش آموزان، نقش تغذیه در تندرستی، تهیه مواد غذایی و طبخ آن، مواد غذایی سرشار از آهن، اهمیت مصرف مایعات و میزان مصرف آن در روز
۳	ورزش	۱	تخته، ماژیک، پمفلت آموزشی	۱ ساعت	اهمیت ورزش و نقش آن در سلامتی، اهمیت پیاده روی و زمان آن و نحوه صحیح پیاده روی
۴	دارو	۱	تخته، ماژیک، پمفلت آموزشی	۱ ساعت	زمان و نحوه مصرف دارو، عوارض دارو

آهن موجود در آن و حفظ ارزش غذایی آن» و «تشویق به مصرف مرتب صبحانه». پس از اتمام حدود ۳ ماه برنامه مراقبت خانواده محور و اطمینان از اینکه تغییر در الگوی تغذیه‌ای و فعالیت دانش‌آموزان از طریق تحلیل چک‌لیست بسامد خوراک و وضعیت فعالیت قبل و بعد از فرآیند مداخله ایجاد شده است، ابزارهای خستگی و افسردگی مجدداً بین دو گروه کنترل و آزمون به صورت یکجا توزیع شد و پس از تکمیل آن‌ها توسط ۳۵ نمونه مورد مطالعه (فرآیند مداخله با ۴۰ نفر آغاز و با خروج ۵ نفر از مطالعه، به ۳۵ نفر تقلیل یافت) جمع‌آوری شد و با استفاده از روش‌های آزمون t زوجی و آزمون t وابسته مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بعد از جمع‌آوری داده‌ها برای تجزیه و تحلیل، محتوی آموزشی در قالب جزوه به گروه کنترل داده شد.

این مطالعه بعد از تایید در کمیته اخلاق دانشکده علوم پزشکی دانشگاه تربیت مدرس و اخذ کد اخلاق «IR.MODARES.REC.1398.069» انجام گرفت و قبل از انجام آزمایشات ابتدا از والدین تمامی نوجوانان شرکت‌کننده در این مطالعه پس از شرح مراحل و اهداف پژوهش رضایت آگاهانه اخذ شد. سپس برای نوجوانان آزمایشات CBC، فریتین و ترانسفرین انجام گرفت.

سپس، فرم اطلاعات دموگرافیک والدین و دانش‌آموزان برای بررسی و شناخت خانواده، فرم بسامد خوراک ۲۴ ساعته و چک‌لیست ثبت فعالیت ورزشی (به عنوان بخشی از برنامه مراقبت خانواده محور) برای بررسی و شناخت وضعیت تغذیه‌ای و فعالیت دانش‌آموزان و فرم نیازسنجی برای تشخیص نیازهای دانش‌آموزان در رابطه با آئمی فقر آهن به همراه توضیحات لازم به دانش‌آموزان گروه آزمون داده شد و از آن‌ها خواسته شد تا فرم‌ها را تکمیل کنند و آن را در زمان مشخص تعیین شده به پژوهشگر تحویل دهند. برای اجرای پژوهش از برنامه مراقبت خانواده محور بر اساس چهار استراتژی «تکریم و احترام»، «اشتراک اطلاعات»، «مشارکت» و «همکاری» مطابق نمودار (۱) استفاده شد. بر اساس این چهار استراتژی، در ابتدا نیازهای آموزشی از طریق تحلیل فرم نیازسنجی که توسط والدین و دانش‌آموزان تکمیل گردیده، مشخص و سپس اولویت‌بندی شدند و بر اساس آن برنامه‌ریزی‌های آموزشی برای مراقبت از دانش‌آموز انجام شد.

اولویت‌ها به ترتیب عبارت بودند از: «آگاهی در رابطه با بیماری آئمی فقر آهن، علل و عوارض آن»، «اهمیت درمان و کنترل و پیشگیری بیماری آئمی فقر آهن»، «کمبود اطلاعات در مورد مواد غذایی غنی از آهن»، «نحوه پخت مواد غذایی برای حفظ

نمودار ۱: استراتژی‌های برنامه مراقبت خانواده محور

یافته‌ها

در این پژوهش با توجه به فاکتورهای همسان سازی، دختران در دو گروه از نظر «توزیع نوجوانان از نظر رتبه تولد»، «رتبه فرزند»، «سابقه بیماری (آنمی فقر آهن)»، «سابقه مصرف دارو (قرص آهن)»، «دریافت پول تو جیبی»، «استفاده از پول توجیبی»، «دفعات خرید از بوفه مدرسه»، «خرید از بوفه» و «نوع خوراکی خریداری شده از بوفه» با هم همسان بوده و این موارد در نتایج پژوهش تاثیرگذار نبوده‌اند.

با توجه به جدول (۲)، در مورد تمامی معیارهای ذکر شده، دو گروه از نظر خانواده‌ها همسان بوده‌اند. همچنین خانواده دختران در دو گروه از نظر معیارهای «سابقه بیماری»، «سابقه خستگی»، «سابقه اضافه وزن»، «داشتن رایانه»، «میزان کار با رایانه مادر»، «کار با رایانه پدر»، «داشتن تلویزیون»، «میزان مشاهده تلویزیون مادر»، «میزان مشاهده تلویزیون پدر»، «ورزش کردن پدر دانش‌آموز» و «ورزش کردن مادر دانش‌آموز» نیز همسان بوده‌اند. در ادامه به بررسی فرضیات پژوهش در قالب جداول (۳) و (۴) پرداخته می‌شود.

همان‌طور که از جدول (۳) مشخص است، مقایسه نمرات خستگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن در بعد «خستگی عمومی»، «خستگی جسمی»، «کاهش فعالیت»، «کاهش انگیزه»

و «خستگی ذهنی» قبل و بعد از مداخله در گروه آزمون اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان می‌دهد ($P < 0/001$)، ولی در گروه کنترل، اختلاف معناداری وجود ندارد ($P = 0/119$).

مقایسه نمرات خستگی کل دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در گروه آزمون اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان می‌دهد ($P < 0/001$)، ولی در گروه کنترل، اختلاف معناداری وجود ندارد ($P = 0/182$).

در انتها، مقایسه نمرات خستگی دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن در بعد «خستگی» بعد از مداخله در گروه آزمون و کنترل اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان می‌دهد ($P < 0/001$).

همان‌طور که از جدول (۴) مشخص است، مقایسه نمرات افسردگی کل دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در گروه آزمون اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان می‌دهد ($P < 0/001$)، ولی در گروه کنترل، اختلاف معناداری وجود ندارد ($P = 0/667$).

همچنین، مقایسه نمرات افسردگی کل دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن بعد از مداخله در گروه آزمون و کنترل اختلاف معناداری را در جهت کاهش نمرات نشان می‌دهد ($P < 0/001$).

جدول ۲: مقایسه توزیع فراوانی و درصد فراوانی والدین نوجوانان مبتلا به آنمی فقر آهن در گروه آزمون و کنترل بر اساس اطلاعات

جمعیت شناختی والدین

متغیر	گروه آزمون		گروه کنترل		سطح معنی‌داری	آزمون آماری
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی		
سن پدر	زیر ۴۰	۰	۰	۰/۰۰	$P = 0/25$	مستقل t
	۴۱ - ۵۰	۲۴	۲۲	۶۲/۸۶		

متغیر	گروه آزمون		گروه کنترل		سطح معنی داری	آزمون آماری
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی		
سن مادر	۸	۲۲/۸۶	۹	۲۵/۷۱	P=۰/۲۲	مستقل t
	۳	۸/۵۷	۴	۱۱/۴۳		
	میانگین ± انحراف معیار		۵۰/۲۰ ± ۵/۶۸			
شغل پدر	۱۰	۲۸/۵۷	۹	۲۵/۷۱	P=۰/۳۴	کای دو
	۱۷	۴۸/۵۷	۱۶	۴۵/۷۱		
	۸	۲۲/۸۶	۱۰	۲۸/۵۷		
	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۰		
	میانگین ± انحراف معیار		۴۵/۸۶ ± ۶/۵۸			
شغل مادر	۱۲	۳۴/۲۹	۱۴	۴۰/۰۰	P=۰/۴۲	کای دو
	۱۶	۴۵/۷۱	۱۲	۳۴/۲۹		
	۶	۱۷/۱۴	۸	۲۲/۸۶		
	۱	۲/۸۶	۱	۲/۸۶		
	میانگین ± انحراف معیار		۲۵/۷۱ ± ۵/۷۱			
تحصیلات پدر	۳	۸/۵۷	۲	۵/۷۱	P=۰/۲۸	کای دو
	۸	۲۲/۸۶	۹	۲۵/۷۱		
	۱۶	۴۵/۷۱	۱۵	۴۲/۸۶		
	۵	۱۴/۲۹	۶	۱۷/۱۴		
	۲	۵/۷۱	۱	۲/۸۶		
	۱	۲/۸۶	۲	۵/۷۱		
تحصیلات مادر	۴	۱۱/۴۳	۵	۱۷/۱۴	P=۰/۳۹	کای دو
	۱۲	۳۴/۲۹	۱۱	۳۱/۴۳		
	۱۱	۳۱/۴۳	۹	۲۵/۷۱		
	۴	۱۱/۴۳	۵	۱۷/۱۴		

متغیر	گروه آزمون		گروه کنترل		سطح معنی داری	آزمون آماری
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی		
لیسانس و بالاتر	۳	۸/۵۷	۴	۱۱/۴۳	P=۰/۲۳	کای دو
	۱	۲/۸۶	۱	۲/۸۶		
بدون پاسخ	۱۱	۳۱/۴۳	۱۲	۳۴/۲۹	P=۰/۳۷	تعداد اعضاء
۳ نفره	۱۷	۴۸/۵۷	۱۴	۴۰/۰۰		
۴ نفره	۵	۱۴/۲۹	۷	۲۰/۰۰		
۵ نفره	۲	۵/۷۱	۲	۵/۷۱		
۶ نفره	۵	۱۴/۲۹	۷	۲۰/۰۰	P=۰/۳۷	درآمد خانواده
زیر ۳ میلیون تومان	۱۶	۴۵/۷۱	۱۵	۴۲/۸۶		
از ۳ تا ۵ میلیون تومان	۸	۲۲/۸۶	۷	۲۰/۰۰		
از ۵ تا ۷ میلیون تومان	۶	۱۷/۱۴	۶	۱۷/۱۴		
بالاتر از ۷ میلیون تومان	میانگین ± انحراف معیار		± ۲۱۷۶۷۲۲/۴۵ ۴۲۷۹۷۲۴/۲۷			
کفایت درآمد	۱۱	۳۱/۴۳	۱۲	۳۴/۲۹	P=۰/۴۲	کای دو
	۱۸	۵۱/۴۳	۱۶	۴۵/۷۱		
	۶	۱۷/۱۴	۷	۲۰/۰۰		
کفایت نمی کند	۱۶	۴۵/۷۱	۱۳	۳۷/۱۴	P=۰/۵۷	سابقه بیماری خانواده
تا حدی کفایت می کند	۸	۲۲/۸۶	۹	۲۵/۷۱		
کفایت می کند	۸	۲۲/۸۶	۹	۲۵/۷۱		
بدون سابقه بیماری	۳	۸/۵۷	۴	۱۱/۴۳		
سابقه بیماری مادر	مادر		مادر		P=۰/۴۹	کای دو
سابقه بیماری پدر و مادر	۱۹	۵۴/۲۹	۱۷	۴۸/۵۷		
بدون سابقه خستگی	۴	۱۱/۴۳	۵	۱۴/۲۹		
خستگی مادر	۴	۱۱/۴۳	۴	۱۱/۴۳		
خستگی پدر	۸	۲۲/۸۶	۹	۲۵/۷۱	P=۰/۴۳	کای دو
خستگی خواهر و برادر	۱۸	۵۱/۴۳	۱۶	۴۵/۷۱		
بدون سابقه اضافه وزن در خانواده	اضافه وزن در خانواده					

متغیر	گروه آزمون		گروه کنترل		سطح معنی داری	آزمون آماری
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی		
وزن						
اضافه وزن مادر	۳	۸/۵۷	۶	۱۷/۱۴		
اضافه وزن پدر	۵	۱۴/۲۹	۵	۱۴/۲۹		
اضافه وزن خواهر و برادر	۹	۲۵/۷۱	۸	۲۳/۸۶		
داشتن رایانه	بلی	۲۲	۶۲/۸۶	۲۵	۷۱/۴۳	P=۰/۳۶
	خیر	۱۳	۳۷/۱۴	۱۰	۲۸/۵۷	
میزان کار با رایانه مادر	زیر ۳ ساعت	۲۴	۶۸/۵۷	۲۵	۷۱/۴۳	P=۰/۲۸
	از ۳ تا ۵ ساعت	۱۰	۲۸/۵۷	۹	۲۵/۷۱	
	بیشتر از ۵ ساعت	۱	۲/۸۶	۱	۲/۸۶	
میزان کار با رایانه پدر	زیر ۳ ساعت	۲۱	۶۰/۰۰	۲۲	۶۲/۸۶	P=۰/۳۷
	از ۳ تا ۵ ساعت	۱۴	۴۰/۰۰	۱۰	۲۸/۵۷	
	بیشتر از ۵ ساعت	۰	۰/۰۰	۳	۸/۵۷	
داشتن تلویزیون	بلی	۳۴	۹۷/۱۴	۳۵	۱۰۰/۰۰	P=۰/۴۰
	خیر	۱	۲/۸۶	۰	۰	
میزان مشاهده تلویزیون مادر	زیر ۳ ساعت	۲۵	۷۱/۴۳	۲۶	۷۴/۲۹	P=۰/۲۱
	از ۳ تا ۵ ساعت	۸	۲۳/۸۶	۷	۲۰/۰۰	
	بیشتر از ۵ ساعت	۲	۵/۷۱	۲	۵/۷۱	
میزان مشاهده تلویزیون پدر	زیر ۳ ساعت	۳۰	۸۵/۷۱	۲۹	۸۲/۸۶	P=۰/۴۷
	از ۳ تا ۵ ساعت	۵	۱۴/۲۹	۶	۱۷/۱۴	
	بیشتر از ۵ ساعت	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	
ورزش کردن	بلی	۱۵	۴۲/۸۶	۱۶	۵۴/۲۹	P=۰/۵۳
	خیر	۲۰	۵۷/۱۴	۱۹	۴۵/۷۱	
دانش آموز	والیبال	۱	۲/۸۶	۲	۵/۷۱	P=۰/۵۱
	کشتی	۱	۲/۸۶	۲	۵/۷۱	
	فوتبال	۲	۵/۷۱	۳	۸/۵۷	
	دوچرخه سواری	۱	۲/۸۶	۱	۲/۸۶	

متغیر	گروه آزمون		گروه کنترل		سطح معنی داری	آزمون آماری
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی		
پیاده روی	۹	۲۵/۷۱	۸	۲۳/۸۶		
بدن سازی	۲	۵/۷۱	۲	۵/۷۱		
عدم ورزش کردن	۱۹	۵۴/۲۹	۱۷	۴۸/۵۷		
ورزش کردن مادر	۱	۲/۸۶	۳	۸/۵۷	P=۰/۴۹	کای دو
دانش آموز	۹	۲۵/۷۱	۸	۲۳/۸۶		
بدن سازی	۱	۲/۸۶	۲	۵/۷۱		
ایروبیکیک	۱	۲/۸۶	۲	۵/۷۱		
عدم ورزش کردن	۲۳	۶۵/۷۱	۲۰	۵۷/۱۴		

جدول ۳. مقایسه میانگین و انحراف معیار نمرات «خستگی» در دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در دو گروه آزمون و کنترل

ابعاد خستگی	گروه ها	آزمون		نتیجه آزمون	نوع آزمون	کنترل	نتیجه آزمون	نوع آزمون
		قبل	بعد					
خستگی عمومی	میانگین	۱۴/۶۹	۸/۴۶	P<۰/۰۰۱	t زوجی	۱۴/۷۴	۱۱/۸۳	t زوجی
		۱/۴۵	۱/۲۲			۱/۶۵	۱/۸۲	
خستگی جسمی	میانگین	۱۲/۱۴	۵/۸۶	P<۰/۰۰۱	t زوجی	۱۲/۰۹	۱۲/۴۶	t زوجی
		۱/۲۹	۱/۴۲			۱/۸۷	۱/۵۲	
کاهش فعالیت	میانگین	۱۴/۴۹	۶/۱۱	P<۰/۰۰۱	t زوجی	۱۴/۳۱	۱۳/۵۱	t زوجی
		۱/۳۱	۱/۸۹			۱/۷۸	۱/۵۶	
کاهش انگیزه	میانگین	۱۲/۵۷	۵/۷۴	P<۰/۰۰۱	t زوجی	۱۲/۸۹	۱۳/۲۶	t زوجی
		۱/۸۸	۱/۲۰			۲/۱۴	۱/۸۷	
خستگی ذهنی	میانگین	۱۱/۵۷	۵/۴۳	P<۰/۰۰۱	t زوجی	۱۱/۶۰	۱۲/۷۴	t زوجی
		۲/۶۷	۱/۱۴			۲/۹۵	۱/۷۹	
خستگی کل	میانگین	۶۵/۴۶	۳۱/۶۰	P<۰/۰۰۱	t زوجی	۶۵/۶۳	۶۳/۸۰	t زوجی
		۵/۴۳	۳/۷۹			۶/۹۶	۵/۳۳	
خستگی عمومی	میانگین	-	۸/۴۶	P<۰/۰۰۱	t مستقل	-	۱۱/۸۳	t مستقل
		-	۱/۲۲			-	۱/۸۲	
خستگی جسمی	میانگین	-	۵/۸۶	P<۰/۰۰۱	t مستقل	-	۱۲/۴۶	t مستقل
		-	۱/۴۲			-	۱/۵۲	

نوع آزمون	نتیجه آزمون	کنترل		نوع آزمون	نتیجه آزمون	آزمون		گروه‌ها	ابعاد خستگی
		قبل	بعد			قبل	بعد		
t مستقل	$P < 0/001$	۱۳/۵۱	-	t مستقل	$P < 0/001$	۶/۱۱	-	میانگین	کاهش فعالیت
		۱/۵۶	-			۱/۸۹	-	انحراف معیار	
t مستقل	$P < 0/001$	۱۳/۲۶	-	t مستقل	$P < 0/001$	۵/۷۴	-	میانگین	کاهش انگیزه
		۱/۸۷	-			۱/۲۰	-	انحراف معیار	
t مستقل	$P < 0/001$	۱۲/۷۴	-	t مستقل	$P < 0/001$	۵/۴۳	-	میانگین	خستگی ذهنی
		۱/۷۹	-			۱/۱۴	-	انحراف معیار	
t مستقل	$P < 0/001$	۶۳/۸۰	-	t مستقل	$P < 0/001$	۳۱/۶۰	-	میانگین	خستگی کل
		۵/۳۳	-			۳/۷۹	-	انحراف معیار	

جدول ۴: مقایسه میانگین و انحراف معیار نمرات «افسردگی» در دختران نوجوان مبتلا به آنمی فقر آهن قبل و بعد از مداخله در دو گروه آزمون و کنترل

نوع آزمون	نتیجه آزمون	کنترل		نوع آزمون	نتیجه آزمون	آزمون		گروه‌ها	ابعاد افسردگی
		قبل	بعد			قبل	بعد		
t زوجی	$P = 0/667$	۲۱/۷۱	۲۱/۶۰	t زوجی	$P < 0/001$	۱۰/۰۳	۲۱/۰۹	میانگین	افسردگی کل
		۴/۴۲	۵/۸۲			۳/۰۴	۸/۶۲	انحراف معیار	
t مستقل	$P < 0/001$	۲۱/۷۱	-	t مستقل	$P < 0/001$	۱۰/۰۳	-	میانگین	افسردگی کل
		۴/۴۲	-			۳/۰۴	-	انحراف معیار	

بحث و نتیجه گیری

جهت تامین مواد مغذی و آهن باشد. در خانواده انرژی بیشتری برای کارهای دیگر فراهم گردید چون برنامه ریزی موجب ذخیره انرژی گردید و خانواده با داشتن برنامه متوجه شدند چگونه باید مراقبت را بعد از بگیرند. با برنامه خانواده محور موانع و محدودیت‌ها در هر خانواده مشخص گردید و به همین دلیل والدین توانستند فعالیتهای مراقبتی (تغذیه، ورزش روزانه، اهمیت مصرف مایعات و مصرف زمان داروی برای جذب بیشتر) را به خوبی انجام دهند. بطوریکه شاید یکی از دلایل کاهش علائم آنمی فقر آهن از جمله خستگی و افسردگی در گروه مداخله، آگاهی والدین و

برنامه به معنی مجموعه‌ای از فعالیتهای ساختار یافته و نظام مند در راستای رسیدن به هدف معینی است برنامه‌ریزی فرآیندی است که به ماکمک می‌کند راحت‌تر مسیر رسیدن به اهداف را طی کنیم. برنامه ریزی خانواده محور در این پژوهش چند مزیت داشت خانواده از بالاترین سطح در مورد فعالیتهای روزانه برای تغذیه و نحوه طبخ غذا، زمان مصرف دارو، ورزش فرزندان در آمدند و با مشاوره‌هایی که بعد از کلاس آموزشی با سایر مادران انجام می‌دادند، به وسعت تفکر در مورد مراقبت از فرزندان خود رسیدند و متوجه شدند تغذیه برای دختر نوجوان باید در

گردید (۳۴، ۳۵).

نتیجه گیری از پژوهش حاضر نشان می دهد که اجرای برنامه مراقبت خانواده محور کاربردی بر خستگی و افسردگی دختران نوجوان اثر داشته و موجب کاهش خستگی و افسردگی در آنان گردید و توصیه می شود این برنامه برای خانواده هایی که دختر نوجوان آنان مبتلا به آنمی فقر آهن می باشد، بکار گرفته شود.

تضاد منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می دارند هیچ گونه تضاد منافی در این مطالعه وجود ندارد.

تشکر و قدر دانی

بدین وسیله از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه تربیت مدرس تهران که در اجرا، این طرح را مورد حمایت مالی قرار داده است، همچنین از تمامی کارکنان مدرسه و دانش آموزانی که در انجام این پژوهش ما را یاری نموده اند و تجارب و دیدگاه های ارزشمندشان را در اختیار پژوهشگر قرار دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی می شود.

تفکر در رابطه با مباحث آموزش داده شده باشد. در برنامه خانواده محور چون هدف برای افراد شرکت کننده مشخص گردیده بود (تلاش کنید دختران تغذیه مناسب، تحرک و آب کافی مصرف نمایند) و با توجه به پیگیری هایی که در برنامه خانواده محور در همراه انجام می شد، نقاط ضعف و قوت خانواده ها شناسایی و همین مورد موجب پیشرفت برنامه مراقبت خانواده محور گردید و در گروه مداخله در مقایسه با گروه کنترل میزان خستگی و افسردگی کاهش قابل توجه ای داشت. با برنامه ریزی هر فرصتی که به وجود آمد را تشخیص داده و از آن بهترین استفاده انجام گردید. آنچه موجب موفقیت برنامه گردید، نظم و هماهنگی ای که با برنامه ریزی ایجاد شده و علاقه و انگیزه در خانواده ها بوده که در موفقیت و پیشرفت کار و برنامه ریزی درست و اصولی، کمک های بسیاری کرد. آموزش کاربردی، از جمله معیارها و شاخصه های موفقیت بود و تدوین مواد آموزشی کاربردی مبتنی بر ویژگی ها و نیازهای فردی، خانوادگی، اجتماعی شهرستان محمودآباد بوده که از دلایل موفقیت برنامه کاربردی مراقبت خانواده محور

References

- 1- Parvin F, Niknami S, Alhani F. The Effect of Iron Deficiency Anemia Prevention Blended Education Package on Knowledge, Attitude and Practice of Adolescent Girls. 3 JNE 2021; 10 (5):1-10. [Persian]
- 2- Ghoreishi M S, Abusalehi A, Peyman N, Tehrani H. The effect of preventive educational intervention for promoting iron supplement use in high school female's students: an application of health belief model. RJMS. 2018; 25 (171):31-42. [Persian]
- 3- Askari-Nodoushan A, and Sabaghchi M. The Use of Importance-Performance Analysis (IPA) in Evaluating Gap between Youth Needs and Policies' Proprieties in Yazd, Iran. Applied Sociology. 2018. 29(2):39-64. [Persian]

- 4- Khosravi S , Sadeghi N , Mousavi M , Investigating the effect of mothers' group discussion on the level of knowledge and performance Teenage girls about pubertal health, 2020 .28(9). 3076 – 3085.[Persian]
- 5-Vaezi M, Niknami S, Hidarnia A R, Goodarzi A. Visual Media Education for Prevention of Iron Deficiency Anemia among High School Girls in Chabahar City. MCS 2018; 5 (2) :156-162 [Persian]
- 6- Abedini S, Shahi A, Aghamolaei T. Prevalence of anemia and Iron deficiency anemia in high school girls of Bandar Abbas. jpm. 2016; 3 (1):43-37. [Persian]
- 7- Onyeneho NG, Igweonu OU. Anaemia is typical of pregnancies: capturing community perception and management of anaemia in pregnancy in Anambra State, Nigeria. Journal of Health, Population and Nutrition. 2016 Dec;35(1):1-8.
- 8- Jacquelyn M Powers, MD, MS. Iron deficiency in infants and children < 12 years: Screening, prevention, clinical manifestations, and diagnosis. UpToDate. 2020.
- 9- Al-Alimi, A. A, Bashanfer, S, & Morish, M. A. Prevalence of iron deficiency anemia among university students in Hodeida Province, Yemen. Anemia, 2018. Apr 23; 4157876.
- 10- Mirzaei H, Shojaeizadeh D, Tol A, Shirzad M. Application of Health Belief Model (HBM) to promote preventive behaviors against iron-deficiency anemia among female students of High School Fereydan City: A quasi-experimental study. Iranian Journal of Health Education and Health Promotion. 2017 Nov 10;5(4):260-9. [Persian]
- 11- Mills, N. T, Maier, R, Whitfield, J. B, Wright, M. J, Colodro-Conde, L, Byrne, E. M, & CouvyDuchesne, B. (2017). Investigating the relationship between iron and depression. Journal of psychiatric research, 2017, 94, 148-155.
- 12- toghiani S, karimi A. The Association of Anemia with Learning and Memory in Students of Imam Raouf Educational Complex of Isfahan, Zanko J Med Sci 2019; 20 (66) :46-55[Persian]
- 13- Lipoeto NI, Effendi N. The Analysis of Anemia Prevention Model in Pregnant Women in Banten. Journal of Pharmacy and Nutrition Sciences. 2019 Oct 5;9(6):316-22.
- 14- Houston BL, Hurrie D, Graham J, Perija B, Rimmer E, Rabbani R, Bernstein CN, Turgeon AF, Fergusson DA, Houston DS, Abou-Setta AM. Efficacy of iron supplementation on fatigue and physical capacity in non-anaemic iron-deficient adults: a systematic review of randomised controlled trials. BMJ open. 2018 Apr 1;8(4).

- 15- Tabatabai A , Yosefi Z , Motamedi M , Taheri S , The effectiveness of dialectical behavior therapy on depression and anxiety in adolescent girls with a history of self-harm , 2021, 13:1 , Mar 13-22.[Persian]
- 16- Rajabi GH , Shamoni Ahvazi Sh , Aman Elahi A , The effect of group cognitive-behavioral therapy on reducing depressive symptoms in adolescent girls ,Mar 2018 ,15 (29) , 125-148 .[Persian]
- 17- Sajadian A, Raji Lahiji M , Zarati M , Haghighat S , Zaharakar K , Effect of Logo Therapy on Anxiety and Depression in Breast Cancer Survivors Receiving Nutrition Counseling , Iranian Quarterly Journal of Breast Disease. 2020; 13(3):8-19.[Persian]
- 18- gholamreza Noorazar S, Ranjbar F, Nemati N, Yasamineh N, Kalejahi P. Relationship between severity of depression symptoms and iron deficiency anemia in women with major depressive disorder. Journal of Research in Clinical Medicine. 2015 Nov 30;3(4):219-24. [Persian]
- 19- Shafi M, Taufiq F, Mehmood H, Afsar S, Badar A. Relation between depressive disorder and Iron deficiency Anemia among adults reporting to a secondary healthcare facility: a hospital-based case control study. J Coll Physicians Surg Pak. 2018 Jun 1;28(6):456-559.
- 20- Thero VS. Family Dynamics and Health in Post Covid-19. Clinical Research and Clinical Case Reports. 2021 Jun 16;1(4).
- 21- Zeighami R , Javdani H , Alipor Heidari M , Ghadami E , The effect of implementing the family-centered empowerment model on depression in patients with major depressive disorder , Nursing and Midwifery Journal 2019; 17 (7) :535-545[Persian]
- 22- Mansouri Z , Pourmovahed Z , Zarei Mahmoudabadi H , Investigating the effect of family-centered care on the family functioning of premature babies hospitalized in the neonatal intensive care unit , Nursing and Midwifery Journal 2021 ,19(10) , 773-782.[Persian]
- 23- Amini R , Barkhordar A , Sadeghi A , Tapak L , Investigating the effect of family-centered education on the care knowledge of caregivers of patients admitted to the burn department of Baath Hospital in 2018 , Nursing and Midwifery Journal 2020 , Jun 17(12) ,985-994 .[Persian]
- 24- Ghasemian S, Hojjati Zidashti Z. The Effect of Combined Exercise Training and Feroglobin Supplementation on Serum Iron and Lipid Profile in Women with Iron Deficiency Anemia. Qom Univ Med Sci J 2018; 12 (2) :84-93[Persian]

- 25- Baji Z, Baesi A, Shakerinejad Gh, Tehrani M, Hajinajaf S, Jarvandi F , The Effect of Education Based on Health Belief Model on Eating Behaviors and Weight Control on Female High School Students in Ahwaz , *Ijhehp* 2018; 6(3): 231-240[Persian]
- 26- Ghasemi M, Gholami M, Daneshpazhooh M. The effect of family-centered empowerment model on quality of life of female patients with pemphigus vulgaris referred to Razi hospital. *Iranian Journal of Nursing Research*. 2018 Sep 10;13(3):1-0. [Persian]
- 27- Smets EM, Garssen B, Bonke BD, De Haes JC. The Multidimensional Fatigue Inventory (MFI) psychometric qualities of an instrument to assess fatigue. *Journal of psychosomatic research*. 1995 Apr 1;39(3):315-25.
- 28- Beck AT, Ward C, Mendelson M. Beck depression inventory (BDI). *Arch Gen Psychiatry*. 1961.
- 29- Hamidi R. Validity and reliability Beck depression inventory-II among the Iranian elderly population. 2015. 189-198. [Persian]
- 30- Chehrehgosha M, Dastourpour M, Sanagu A, Mohamadi A. Cancer-related Fatigue and its Relationship with Demographic and Clinical Characteristics. *Jorjani Biomed J*. 2013; 1 (2):24-31. [Persian]
- 31- Badr M. Madani , Abdulslam M. Alsulami II , Ibrahim A. Abu alola , Saad M. Alasmari , Faisal M. Khoujah , Osama M. Andijani , Mshari A. Alhomrani , Sari S. Alhomrani , Saeed S. Alquhaibi , Faisal S. Alsulami , Waleed A. Ibrahim , Bakor A. Abu alola , Ali H. Alqarni , Prevalence of Anemia Among Children and Adolescents in Rural Area of Khulais in Saudi Arabia , 2022 , *Cureus* 14(2) .
- 32- Rostami S, Namaki KHameneh S, Keikhaei Dehdezi B, Haghighizadeh MH. The Effect of Family-centered Empowerment on Quality of Life in Children with Hemophilia. *Avicenna Journal of Nursing and Midwifery Care*. 2020 Mar 10;28(1):1-0. [Persian]
- 33- Prochaska MT, Newcomb R, Block G, Park B, Meltzer DO. Association between anemia and fatigue in hospitalized patients: does the measure of anemia matter?. *Journal of hospital medicine*. 2017 Nov;12(11):898.
- 34- Dalvand H, Fiyani R, Bagheri H, An overview of the family-centered program approach , *Peugeot Heshi Novin Scientific Journal, Tehran University of Medical Sciences*, 2019, 8(1) 1-9. [Persian]

35- The book The Power of Planning by Brian Tracy, translated by Yalda Blark, Mehran Publications, 2021. [Persian]